

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

สังคมไทยในปัจจุบันมีความเคลื่อนไหวอย่างพลวัต ไม่ว่าจะเป็นด้านวิถีชีวิตในการดำรงชีพ เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม รวมถึงด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร การรับรู้ข่าวสารในสถานการณ์ต่างๆ ที่มักส่งผลกระทบต่อประชาชนในสังคมแทบทั้งสิ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบดำเนินชีวิตของคนในสังคม ตลอดจนบทบาทของสถาบันทางสังคมต่างๆ รวมถึงสถาบันครอบครัว

ครอบครัวถือเป็นกลุ่มทางสังคมกลุ่มแรกของมนุษย์ เป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม และเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมที่ทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สังคมและเป็นแหล่งที่ให้กำเนิดความรัก ความผูกพัน สายใยความอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดู การให้การศึกษาค้ำจุนสมาชิกในครอบครัวเกิดสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องดูแลเอาใจใส่กันและกันเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัวให้คงอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามสังคมไทยสมัยใหม่ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทั้งเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดกว่า 50 ปีที่ผ่านมา ล้วนส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำหน้าที่อบรมบ่มเพาะ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตบุคคลในครอบครัว จนส่งผลให้สถานการณ์ครอบครัวไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก เช่นรูปแบบครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายที่มีปู่ย่าตายายหรือญาติอื่นๆ กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีแค่สามี ภรรยา ลูกมากขึ้น อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลงอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะครอบครัวในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในขณะที่อัตราการหย่าร้างกลับสูงขึ้น หลายครอบครัวมีผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือน ในขณะที่จำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว และสัมพันธ์ภาพที่อบอุ่นในครอบครัวลดลง(สำนักกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ.2547-2556)

นอกจากสถานการณ์ครอบครัวไทยมีแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ.2547-2556 ยังได้ระบุถึงปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวที่สังคมไทยได้เผชิญอยู่อีกหลายด้านได้แก่

1. ความยากจนภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้ครอบครัวจำนวนมากประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านเศรษฐกิจมากที่สุด ส่งผลกระทบต่ออาชีพและรายได้โดยตรง หัวหน้าครอบครัวตกงาน ทำให้ขาดรายได้จนเจือครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม รองลงมาเป็นกลุ่มรับจ้างใช้แรงงานและทำงานประจำรับเงินเดือน

2. การแพร่ระบาดของยาเสพติดพบมากในกลุ่มวัยรุ่นอายุ 15-24 ปี ทั้งหญิงและชาย สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญ บิดามารดาหย่าร้าง เด็กขาดความอบอุ่น ได้รับการเลี้ยงดูแบบอิสระปล่อยตามสบาย ทำให้ขาดที่พึ่ง หรือการที่แนะนำให้คำปรึกษา ทำให้ขาดการควบคุมตนเอง พักอาศัยอยู่ในบริเวณที่ซื้อขายยาเสพติด และเพื่อนมีส่วนสำคัญที่ชักจูงให้เริ่มเสพยาเสพติด

3. การติดเชื้อโรคเอดส์ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นและผู้ใช้แรงงาน นำไปสู่การติดเชื้อและเสียชีวิตจากโรคเอดส์ ทำให้แพร่เชื้อไปยังสมาชิกในครอบครัว เมื่อพ่อแม่ติดเชื้อและเสียชีวิต ลูกที่ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้กลายเป็นเด็กกำพร้าไร้ที่พึ่ง

4. ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว การกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรีในครอบครัว มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวของฝ่ายชาย การใช้อำนาจหรืออารมณ์ในการตัดสินปัญหาและมีพฤติกรรมก้าวร้าวในสิ่งเสพติด ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท และทำร้ายกันทั้งทางร่างกาย และจิตใจ

5. สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง พ่อ แม่ ลูก ไม่ได้ทำบทบาทหน้าที่ของตนเอง เต็มที่ละเลยการอบรมปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม รวมทั้งการหล่อหลอมบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ผลักภาระโดยให้เป็นหน้าที่ของสถาบันอื่นในสังคมมากขึ้น เช่น สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ฯลฯ

6. เด็กถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูเพื่อให้มีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย ขาดความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดู มีทั้งเด็กถูกทอดทิ้งปล่อยปละละเลย เด็กกำพร้า เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ

7. ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพังไม่ได้รับความสนใจดูแลเท่าที่ควร โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบทเป็นจำนวนมากถูกทอดทิ้งให้รับภาระเลี้ยงดูหลาน เนื่องจากพ่อแม่ไปประกอบอาชีพต่างถิ่น ทำให้ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยควรจะได้พักผ่อน ต้องรับผิดชอบดูแลเด็กที่ยังช่วยตนเองไม่ได้ ในภาวะที่ผู้สูงอายุเองก็ต้องการให้ดูแลเกื้อหนุน

8. ปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น จึงเป็นแนวโน้มที่น่าเป็นห่วง เพราะการที่สมาชิกในสังคมไม่ได้สังสรรค์ร่วมมือกัน โอกาสที่จะสร้างพลังในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติจะเป็นได้ด้วยความยากลำบากมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าความอ่อนแอของสถาบันครอบครัวก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมได้มากมาย แต่ในทางกลับกันความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวก็เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยป้องกัน บรรเทา และแก้ปัญหาเพื่อความเป็นอยู่ที่ดี ยิ่งไปกว่านั้นสถาบันครอบครัวยังเป็นพลังในการสร้างสังคมให้มีคุณภาพ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมจะต้องหันมาให้ความสนใจและให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้ให้มากขึ้น

มีข้อน่าสังเกตว่าการวิจัยเกี่ยวกับ "ครอบครัวศึกษา" ในแวดวงวิชาการตะวันตกได้เริ่มมีมากขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 และยังคงดำเนินต่อเนื่องมาปัจจุบัน โดยมีประเด็นศึกษาอย่างหลากหลาย อาทิ ด้านจิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ฯ แต่มีงานวิจัยที่สนใจเกี่ยวกับเรื่องสื่อกับครอบครัวมีจำนวนน้อยมาก ในทำนองเดียวกันทางด้านสื่อมวลชนศึกษาถึงแม้จะมีการศึกษาผลกระทบของสื่อมวลชนทั้งระยะสั้น และระยะยาว การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ การวิเคราะห์สื่อ ฯลฯ แต่ความสนใจหัวข้อ "ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับครอบครัว" ก็ยังปรากฏน้อยมาก ดังนั้น จึงมีนักสื่อมวลชนศึกษาบางท่าน เช่น J.Lull (1988) เสนอว่าจำเป็นต้องศึกษาความสัมพันธ์สื่อและครอบครัวให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากนับวันสื่อมวลชนได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น สามารถเข้าถึงประชาชนทุกครัวเรือน ทำหน้าที่เชื่อมโยง ประสานความสัมพันธ์ ให้ข้อมูลความรู้ ข่าวสารข้อเท็จจริง รวมถึงการให้ความบันเทิงให้กับสมาชิกครอบครัว อีกทั้งยังเป็นตัวกลางในการส่งผ่านประสบการณ์ ปรัชญา ค่านิยม ทัศนคติ วัฒนธรรม ฯลฯ จึงกล่าวได้ว่าสื่อมวลชนมีส่วนสำคัญยิ่งต่อกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของประชาชน และมีส่วนต่อการพัฒนาคนในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

มีนักวิชาการด้านการสื่อสารหลายคนได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสื่อมวลชนในบทบาทดังกล่าวข้างต้น เช่น Denis McQuail (1972) ได้ชี้ว่าอิทธิพลของสื่อมวลชนเกิดจากประโยชน์และความพึงพอใจที่ผู้ชมโทรทัศน์ได้รับจากบทบาทสำคัญของโทรทัศน์สองประการ กล่าวคือบทบาทการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Basic for Social Interaction) ดังจะเห็นได้จากหลังการชมโทรทัศน์สมาชิกในครอบครัวย่อมมีการสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และทำให้ครอบครัวมีความสนใจร่วมกัน (Shared family interest) และอีกประการก็คือบทบาทการให้การศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ชม ได้ความรู้เกี่ยวกับตนเองและโลกภายนอก สามารถนำไปสู่การปรับปรุงตนเอง และมีความรู้ความสามารถเพิ่มมากขึ้น

ในขณะที่นักวิชาการสื่อมวลชนของไทย บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา (2537) ก็มีแนวคิดในการทำงานเดียวกันว่าอิทธิพลของสื่อมวลชนนั้นเกิดจากบทบาทที่ให้ความรู้ ให้ความคิด ความบันเทิง สะท้อนภาพให้เห็นโลก ถ้าสื่อมวลชนไทยมีบทบาทสื่อความรู้/ความคิดแคบๆ ผู้ชมก็มีความรู้/ความคิดแคบ แต่ถ้าความรู้ที่สื่อสร้างให้กว้างเท่าไร ผู้ชมก็กว้างได้เท่านั้น ดังนั้น การให้การศึกษาประชาชน จึงเป็นบทบาทสำคัญของสื่อมวลชน นอกจากนี้สื่อมวลชนยังมีบทบาทสะท้อนให้สังคมได้เห็นความเป็นจริง อีกทั้งยังมีอิทธิพลในการชี้นำและให้ข้อเสนอแนะแก่สังคม

สื่อมวลชนกับการส่งเสริมสถาบันครอบครัว ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับคนทุกสังคม ดังจะเห็นได้จากสื่อโทรทัศน์ที่มีอิทธิพลสูงต่อคนทุกช่วงวัยทำให้ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ให้ความสนใจมุ่งเสนอเรื่องราวผ่านมุมมองสถาบันครอบครัวมากยิ่งขึ้น ทั้งผ่านในรูปแบบละคร รูปแบบรายการโทรทัศน์ต่างๆ ที่จะเห็นได้ในปัจจุบันปฏิเสธไม่ได้เลยว่าโดยรวมแล้วสถาบันสื่อมวลชนมักมีอิทธิพลต่อสมาชิกในสังคมสูงมาก แทบจะอยู่ด้วยกันตลอดเวลาเลยก็ว่าได้ ซึ่งเห็นได้จากแต่ละครอบครัวมีช่องทางการเปิดรับสื่อมวลชนที่มาก ตั้งแต่ที่บ้าน (โทรทัศน์ วิทยุ) ที่ทำงาน (หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต) เป็นต้น

ด้วยสถานการณ์ครอบครัวไทยและปัญหาที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น และแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับครอบครัว และอิทธิพลของสื่อโทรทัศน์ การวิเคราะห์และศึกษาเนื้อหาประเด็นครอบครัวที่สื่อโทรทัศน์นำเสนอ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จากการสำรวจผังรายการสถานีโทรทัศน์ 3 5 7 9 11 และทีวีไทย เดือนกรกฎาคม 2553 พบว่ามีรายการโทรทัศน์ที่มีเนื้อหานำเสนอเกี่ยวกับครอบครัวอยู่จำนวนหนึ่ง อาทิ ชูรักชูรส โมเดิร์นมัม บ้านของเรา ครอบครัวเดียวกัน เป็นต้น ในจำนวนนี้รายการครอบครัวเดียวกัน สถานีโทรทัศน์ทีวีไทย เป็นรายการเดียวที่มี

เนื้อหาหลักเกี่ยวกับบทบาทและความสำคัญของครอบครัว โดยมุ่งสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ทั้งนี้แนวเนื้อหาหลักดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดในการผลิตรายการที่มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 1) เพื่อส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง
- 2) เพื่อสะท้อนความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว
- 3) เพื่อปลูกฝังค่านิยมในการให้ความสำคัญกับครอบครัว

ภาพที่ 1.1 โลโก้รายการ “ครอบครัวเดียวกัน”

รายการครอบครัวเดียวกัน ปีพ.ศ.2553 มีการออกอากาศทุกวันเสาร์ เวลา 17.05-18.00 น. ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย โดยรายการนำเสนอเนื้อหาเรื่องราวความเป็นจริงของครอบครัวต่างๆ ที่สมาชิกในครอบครัวมาบอกเล่าเรื่องราวด้วยตนเองในรายการ ผ่านมุมมองเรื่องราวในมุมมองแง่บวก และมุมมองแง่ลบ พร้อมทั้งให้แนวความคิด หนทางแก้ไขปัญหาครอบครัว ซึ่งมีกลยุทธ์ในการนำเสนอเนื้อหาผ่านมุมมองครอบครัวในทุกชนชั้นที่มีอยู่จริงในสังคมไทย เป็นรูปแบบรายการพูดคุย มีผู้ดำเนินรายการหลัก 2 คน โดยมีดร.อริสรา กำธรเจริญ ทำหน้าที่ผู้ดำเนินรายการหลัก และแต่ละสัปดาห์จะมีพิธีกรรับเชิญที่มีความรู้เรื่องราวเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวรับเชิญมาช่วยสร้างสีสันในการดำเนินรายการ มีการถ่ายทำรายการทั้งในสถานที่ และนอกสถานที่สลับกับกิจกรรมของครอบครัว เพื่อให้เห็นวิถีชีวิตหรือความผูกพันของครอบครัวนั้นๆ เพิ่มมากขึ้น

เนื่องจากรายการครอบครัวเดียวกัน เป็นรายการที่ถ่ายทอดจากสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย ซึ่งเป็นสื่อสาธารณะสื่อแรกขององค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (Thai Public Broadcasting Service) หรือ ส.ส.ท. เพื่อดำเนินการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ที่สนับสนุนการพัฒนาสังคมที่มีคุณภาพและคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทย โดยผ่านทางบริการข่าวสารที่เที่ยงตรง รอบด้าน สมดุล และเชื่อถือตรงต่อจรรยาบรรณ

องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ส่งเสริมการรับรู้และการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมของประชาชน ในการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่เป็นธรรม มีความกล้าหาญในการรายงานข่าวสารและเสนอประเด็นโต้เถียง โดยยึดถือประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ

2. เป็นเครื่องมือแห่งการเรียนรู้ เสริมสร้างสติปัญญา และสุขภาพแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าทุกระดับอายุ ให้เป็นพลเมืองคุณภาพ

3. สร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับสุนทรียภาพให้กับสังคม

4. ส่งเสริมเอกลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม เสริมสร้างความสมานฉันท์ในสังคม

5. สะท้อนความหลากหลายของสังคมเป็นพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่างๆ อย่างเหมาะสม ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ

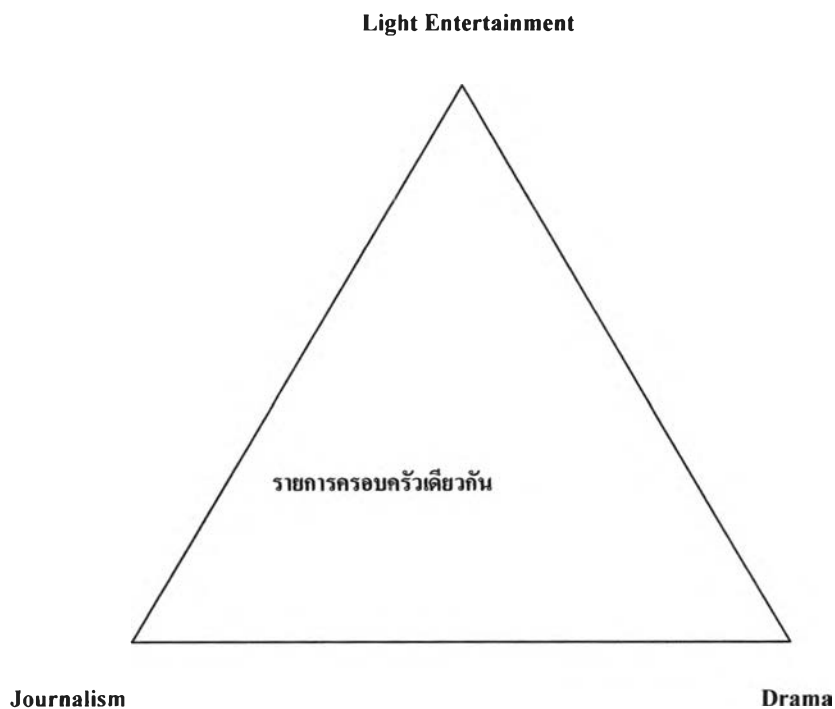
6. เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน ประชาชน และประชาคมโลก

ตามแนวคิดการจัดแบ่งประเภทรายการของ Garry Whannel (1992) พบว่ารายการครอบครัวเดียวกันเป็นรายการประเภทเรื่องจริง (Journalistic Story) ที่มีส่วนผสมของความสะเทือนอารมณ์และแง่มุมเชิงละคร (Dramatic Aspect) ปรากฏอยู่ทั้งในเรื่องราวเองและในการเล่าเรื่อง ส่วนวิธีการนำเสนอหลักของรายการนั้นเป็นรูปแบบการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างเป็นกันเองเสมือนการเล่าสู่กันฟังของคนในครอบครัวเดียวกัน (Light Entertainment) ดังแผนภูมิด้านล่างนี้

แผนภูมิที่ 1.1 การจัดแบ่งประเภทของ Garry Whannel

แผนภูมิ การจัดแบ่งประเภทของ Garry Whannel (1992)

รายการครอบครัวเดียวกัน

จากเจตจำนงของรายการที่มุ่งส่งเสริมสถาบันครอบครัว ความพิถีพิถันในการคัดเลือกครอบครัวที่เชิญมาร่วมรายการ ความหลากหลายของแง่มุมเนื้อหาและเรื่องราวที่ถูกนำเสนอ การเล่าเรื่องที่สะท้อนอารมณ์ หรือซาบซึ้งใจ รวมทั้งรูปแบบการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างเป็นกันเองเหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษาถึงคุณค่าของสารในรายการครอบครัวเดียวกันในการส่งเสริมสถาบันครอบครัว จนทำให้เกิดการบูรณาการการศึกษาของสังคมศึกษาและสื่อสารมวลชน

1.2 ปัญหาวิจัย

1. เนื้อหาของรายการครอบครัวเดียวกันมีมิติสัมพันธ์ภาพภายในครอบครัวและปฏิสัมพันธ์ต่อชุมชนสังคมอย่างไร

2. คุณค่าของรายการครอบครัวเดียวกันต่อการส่งเสริมสถาบันครอบครัวเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหารายการครอบครัวเดียวกัน

2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่ารายการครอบครัวเดียวกันต่อการส่งเสริมสถาบันครอบครัว

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะรายการครอบครัวเดียวกัน ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย ทุกวันเสาร์ เวลา 17.05-18.00 น. ระหว่างเดือนมกราคม - ธันวาคม พ.ศ. 2553

1.5 นิยามศัพท์

การวิเคราะห์คุณค่ารายการ	หมายถึง การประเมิน ค้นหาคุณลักษณะเนื้อหา และพลังแห่งสารที่สร้างความหมาย และค่านิยมในการส่งเสริมสถาบันครอบครัว
การส่งเสริมสถาบันครอบครัว	หมายถึง การส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมที่มีความเข้มแข็ง ความสามารถในการแสดงบทบาท และทำหน้าที่สร้างคนให้มีคุณภาพ เป็นพลังของสังคมได้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงคุณค่าของรายการครอบครัวเดียวกันในการส่งเสริมสถาบันครอบครัว
2. ทราบถึงพลังของสื่อมวลชนในการส่งเสริมสถาบันครอบครัว
3. ทราบถึงลักษณะครอบครัวไทย ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาดูดจนปรากฏการณ์ของบทบาทและความสำคัญของครอบครัวในสังคมปัจจุบัน